

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ КРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ

Охарактеризовано продовольчий ринок країн та його вплив на продовольчу безпеку. Досліджено продовольчий ринок країн через оцінку продовольчої безпеки за такими показниками, як добова енергетична цінність раціону людини, забезпечення раціону людини основними видами продуктів, достатність запасів зерна у державних ресурсах, економічна доступність продуктів, диференціація вартості харчування за соціальними групами, ємність внутрішнього ринку окремих продуктів, продовольча незалежність за окремим продуктом. Визначено, що рівень продовольчого забезпечення є важливим елементом у державній політиці в сучасних умовах.

Ключові слова: *продовольчий ринок, національна безпека, продовольча безпека, загрози, доступність продуктів, продовольча незалежність.*

Постановка проблеми. Продовольчий ринок України ніколи не був ні високорозвиненим, ні стабільним, попри те, що рівень виробництва багатьох продовольчих товарів за колишнього Радянського Союзу був значно вищим, ніж нині. Для сучасних ринків продовольчої продукції України характерним є скорочення товарообігу основних продовольчих товарів, вироблених вітчизняними товаровиробниками, та зростання товарообігу іноземної продукції, що збільшує імпортозалежність України та підвищує соціальну напругу в суспільстві. У зв'язку з цим спостерігається погіршення економічного становища вітчизняних суб'єктів господарювання, які діють на цьому ринку. Національні виробники продовольчої продукції змушені конкурувати не лише один із одним, а й з виробниками-імпортерами продовольства, які зазвичай володіють ефективнішими технологіями виробництва й розподілу продукції, а також фінансовою підтримкою своєї держави.

Отже, на сучасному етапі розвитку питання аналізу продовольчих ринків та їхнього впливу на продовольчу безпеку держави набули особливої актуальності та посідають одне з основних місць у національній безпеці країни.

Стан дослідження. Вагомий внесок у дослідження продовольчого ринку країни, а також теорію і практику забезпечення продовольчої безпеки зробили такі фахівці, як О. Балусєва, О. Багигіна, В. Богданович, О. Гойчук, В. Жушман, Н. Іванова, А. Корбут, В. Корнієнко, Б. Пасхавєр, П. Руснак, П. Саблук, Р. Тринько, В. Уркевич, М. Шульга

та інші. Однак дослідження цієї проблеми не можна вважати вичерпними, оскільки чимало її аспектів ще недостатньо висвітлені, а деякі з них потребують постійного моніторингу та аналізу.

Метою статті є вивчення продовольчого ринку країни та визначення його впливу на продовольчу безпеку держави.

Виклад основних положень. Рівень продовольчого забезпечення нині є важливим елементом у державній політиці. А сформувався він ще в 70-ті роки ХХ ст., коли виникла проблема голоду для більшості країн. Основним у цей час було кількісне задоволення продуктами харчування та їх фінансова доступність для кожної людини. Загалом продовольча безпека людини вимірюється кількістю та якістю продуктів харчування, достатніх для її нормального фізичного та інтелектуального розвитку. Крім того, кожна країна має свої особливості та риси, зумовлені багатовіковим формуванням у процесі зміни поколінь, розбіжностей у фізіології організму, територіальним розташуванням держави [5].

Вирішення загальної проблеми забезпечення продовольчої безпеки України як складової економічної безпеки сьогодні є одним із найважливіших напрямів національної безпеки України. На економічну сферу покладені завдання щодо реалізації життєво важливих національних інтересів, спрямованих на забезпечення населення якісними продуктами харчування. В Україні особливістю сучасного етапу розвитку агропромислового комплексу (АПК), на який покладається це важливе завдання, є перебування його в кризовому стані. Це проявляється у дестабілізації і зниженні агропромислового виробництва, поглибленні диспропорції в ньому, величезній кількості низькорентабельних і збиткових підприємств, неврегульованості законодавства, зростанні споживчих цін і зниженні купівельної спроможності населення [2, с. 90–98]. У таких умовах реальна загроза продовольчій безпеці держави, що негативно впливає на національну безпеку в цілому.

У проаналізованих нами літературних джерелах зв'язок між рівнем продовольчої безпеки та забезпеченням населення якісними та безпечними продуктами харчування встановлюється, як правило, лише на вербальному рівні у вигляді такої гіпотези: чим краще забезпечення продуктами харчування та чим менше держава залежить від імпорту продовольства, тим це значніше впливає на рівень продовольчої безпеки.

В умовах, коли агропромисловий комплекс орієнтується на отримання максимального прибутку, а держава має обмежені можливості щодо створення та підтримки на належному рівні державного продовольчого резерву, а бізнес орієнтується на максимізацію

прибутку шляхом експорту продовольства, цілі державного управління забезпеченням продовольчої безпеки не збігаються, навіть часто стають протилежними [6, с. 5]. Особливо це характерно для недержавного сектора виробництва і реалізації продуктів харчування. Причиною цього, на наш погляд, є відсутність формального взаємозв'язку між зазначеними цілями і показниками ефективності їх досягнення. Для цього необхідно об'єднати ці економічно майже не залежні процеси в один, у якого була би спільна мета – забезпечення максимального рівня продовольчої безпеки. Тобто необхідно головну економічну мету агропромислового комплексу підпорядкувати меті більш високого рівня ієрархії, виділити взаємопогоджену систему показників оцінювання впливу АПК на ефективність забезпечення продовольчої безпеки держави, врегулювати нормативно-правове забезпечення його діяльності та окремих суб'єктів різної форми власності, щоб вони працювали на один результат – забезпечення продовольчої безпеки України [2, с. 93].

Для України продовольча безпека є не тільки умовою збереження суверенітету і незалежності держави, але й фактором підтримки кон'юнктури національного і регіональних продуктивних ринків, що забезпечують достатній рівень збалансованого харчування й ефективного розвитку зовнішньоторговельних продовольчих і сировинних зв'язків, посилення експортної орієнтації агропромислового комплексу [7].

Моніторинг стану продовольчої безпеки оцінюють за допомогою показників та індикаторів. Оцінку національної та регіональної продовольчої безпеки здійснює держава, а глобальної (міжнародної) – Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО). Оцінюється, як відомо, міжнародна (глобальна) продовольча безпека експертами ФАО за двома показниками – обсяг перехідних (до наступного врожаю) світових запасів зерна та рівень виробництва зерна в середньому на душу населення.

Показники продовольчої безпеки – це розрахункові величини, які оцінюють рівень продовольчого забезпечення щодо значення індикатора.

Індикатори продовольчої безпеки – реальні, офіційно затвержені порогові значення, що характеризують наявність, забезпеченість, якість, доступність, кількість харчових продуктів. Тобто індикатори продовольчої безпеки – це кількісна та якісна характеристика стану, динаміки і перспектив фізичної та економічної доступності харчових продуктів для всіх соціальних і демографічних груп населення, рівня та структури їх споживання, якості і безпечності продовольства, стійкості та ступеня незалежності внутрішнього продовольчого ринку,

рівня розвитку аграрного сектора та пов'язаних із ним галузей економіки, а також ефективності використання природно-ресурсного потенціалу [1, с. 25].

Критерії продовольчої безпеки – це граничні (порогові) значення індикаторів, що є межею, поза якою продовольча ситуація у державі (регіоні) вважається небезпечною. Вказані критерії мають бути економічно обґрунтованими, нормативно визначеними на законодавчому рівні, насамперед у майбутньому Законі України «Про продовольчу безпеку», і їх дотримання повинно бути загальнообов'язковим на всій території України для всіх суб'єктів продовольчої безпеки [1, с. 26].

В Україні стан продовольчої безпеки держави чи регіону оцінюють за допомогою індикаторів, зафіксованих у Методиці визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» від 05.12.2007 р. № 13798 [3] із змінами та доповненнями. Індикатори, що наведені нижче, розраховуються за основними групами харчових продуктів: хліб і хлібопродукти; картопля; овочі, баштанні; фрукти, ягоди і виноград; цукор; олія; м'ясо і м'ясопродукти; молоко і молокопродукти; риба і рибопродукти; яйця. До таких індикаторів належать:

- добова енергетична цінність раціону людини;
- забезпечення раціону людини основними видами продуктів;
- достатність запасів зерна у державних ресурсах;
- економічна доступність продуктів;
- диференціація вартості харчування за соціальними групами;
- ємність внутрішнього ринку окремих продуктів;
- продовольча незалежність за окремим продуктом.

Добова енергетична цінність раціону людини визначається як сума добутоків одиниці маси окремих видів продуктів, які споживаються людиною впродовж доби, та їх енергетичної цінності за формулою:

$$P = \sum M_i \cdot C_i \quad (1)$$

де P – енергетична цінність добового раціону людини; i – вид продукту харчування; M_i – маса i -го продукту, спожитого однією особою; C_i – енергетична цінність одиниці маси i -го продукту.

Забезпечення раціону людини основними видами продуктів визначається як співвідношення між фактичним споживанням окремого продукту та його раціональною нормою за формулою:

$$C = \frac{C_{\phi}}{C_p}, \quad (2)$$

де C – індикатор достатності споживання окремого продукту; C_{ϕ} – фактичне споживання окремого продукту на одну особу за рік; C_p – раціональна норма споживання окремого продукту на одну особу за рік, погоджена з МОЗ.

Достатність запасів зерна у державних ресурсах визначається як співвідношення між обсягами продовольчого зерна у державному продовольчому резерві та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно за формулою:

$$Z = \frac{H}{X} \times 100\% , \quad (3)$$

де Z – індикатор забезпечення зерновими продовольчими ресурсами; H – наявність продовольчого зерна у державному продовольчому резерві; X – середньорічне внутрішнє споживання хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно.

Економічна доступність продуктів визначається як частка сукупних витрат на харчування у підсумку сукупних витрат домогосподарств за формулою:

$$E = \frac{B_x}{B_c} \times 100\% , \quad (4)$$

де E – індикатор економічної доступності продуктів; B_x – витрати населення на харчування за рік; B_c – сукупні витрати населення за рік.

Диференціація вартості харчування за соціальними групами відстежується в динаміці та розраховується як співвідношення між вартістю харчування 20% домогосподарств з найбільшими доходами та вартістю харчування 20% домогосподарств із найменшими доходами за формулою:

$$D = \frac{D_b}{D_m} , \quad (5)$$

де D – індикатор диференціації вартості харчування; D_b – показник вартості спожитих продуктів у 20% домогосподарств із найбільшими доходами; D_m – показник вартості спожитих продуктів у 20% домогосподарств із найменшими доходами.

Ємність внутрішнього ринку окремих продуктів відстежується в динаміці та визначається у натуральному виразі як добуток

споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення за формулою:

$$C_i = \Phi_i * Ч, \quad (6)$$

де C_i – ємність внутрішнього ринку i -го продукту; i – вид продукту; Φ_i – річне середньодушове споживання i -го продукту; $Ч$ – середньорічна чисельність населення.

Продовольча незалежність за окремим продуктом визначається як співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту у натуральному виразі та ємністю його внутрішнього ринку за формулою:

$$П_i = \frac{I_i}{C_i} * 100\%, \quad (7)$$

де $П_i$ – частка продовольчого імпорту i -го продукту; i – вид продукту харчування; I_i – імпорт i -го продукту; C_i – ємність внутрішнього ринку i -го продукту.

Чотири із семи наведених індикаторів мають граничні (порогові) критерії, що наведені в таблиці 1. Також у цій таблиці наведені значення індикаторів, визначених Кабінетом Міністрів України та прийнятих у світовій практиці. Зауважимо, що за добовою енергетичною цінністю та достатністю запасів зерна порогові критерії в Україні майже збігаються із визначеннями в світовій практиці. Що стосується економічної доступності продовольства, то в Україні майже в 3 рази витрати з доходу сім'ї на харчування перевищують аналогічні в світовій практиці. Це свідчить про низький рівень грошових доходів сімей в Україні, високий рівень цін на продовольство, що змушує сім'ї майже 60% свого доходу витратити на споживання.

Таблиця 1

Порогові індикатори продовольчої безпеки

Індикатори	Визначені КМ України	Світова практика
Добова енергетична цінність раціону людини	Пороговий критерій становить 2500 ккал на добу (при цьому 55% добового раціону повинно забезпечуватися за рахунок споживання продуктів тваринного походження)	Оптимальний – 2500–3500 ккал; недостатній – 1500–2500 ккал; критичний – менше 1500 ккал

Індикатори	Визначені КМ України	Світова практика
Достатність запасів зерна у державних ресурсах	Граничний рівень – 17%, що відповідає 60 дням споживання	10–15% річного споживання щодо всіх продуктів
Економічна доступність продуктів	Граничний рівень – 60% витрат на харчування	15–20% витрат із сімейного бюджету; зіставлення із доходами
Продовольча незалежність за окремим продуктом	Пороговий рівень – 30% імпорту	10–15% імпорту від загальної потреби

Порогові рівні імпорту, які характеризують продовольчу незалежність, також у 2–3 рази вищі за прийняті в світовій практиці.

Отже, проаналізуємо стан продовольчої безпеки в Україні за 2009–2013 роки. Аналіз здійснимо за індикаторами, які перелічені та занесені в таблиці 2, 3, 7, 9.

Таблиця 2

Динаміка індикаторів продовольчої безпеки

Показник	Одиниця виміру	Пороговий критерій	Роки				
			2009	2010	2011	2012	2013
Добова енергетична цінність раціону людини	ккал	2500	2946	2933	2951	2954	2969
Достатність запасів зерна у державних ресурсах	%	17	22	16	23	25	23
Економічна доступність продуктів харчування	%	60	51,8	53,4	53,1	52,0	52,0
Індикатор диференціації вартості харчування за соціальними групами	%	–	1,38	1,30	1,60	1,62	1,61

Із таблиці 2 бачимо, що індикатор «добова енергетична цінність раціону людини» впродовж останніх п'ять років перевищує пороговий критерій та має тенденцію до зростання.

Індикатор достатності споживання продуктів харчування був розрахований за формулою 2, що наведена, а результати розрахунку

занесені в таблицю 3. Оптимальною вважається ситуація, коли фактичне споживання продуктів харчування особою впродовж року відповідає раціональній нормі, тобто коефіцієнт співвідношення між фактичним і раціональним споживанням дорівнює одиниці. Як бачимо, ситуація в Україні є оптимальною. Тобто фактичне споживання основних продуктів харчування перебуває на рівні оптимального. Але помітне відставання у фактичному споживанні м'яса і м'ясопродуктів молока і молокопродуктів, риби і рибопродуктів, плодів, ягід і винограду. Це, можливо, пов'язано із високою ціною на ці продукти. Попри те, фактичне споживання хліба і хлібопродуктів, картоплі, яєць, рослинної олії перевищує раціональну норму. Це свідчить про незбалансованість харчування. Тобто населення забезпечує свої енергетичні потреби за рахунок економічно доступних продуктів харчування.

Таблиця 3

Динаміка розрахунку індикатора достатності споживання продуктів харчування

Основні групи продуктів харчування	Раціональна норма (розрахунок МОЗ України), кг/1 особу за рік	Фактичне споживання продуктів харчування за роками, кг					Індикатор достатності споживання продуктів харчування за роками				
		2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
Хліб і хлібопродукти (у перерахунок на борошно)	101	111,7	111,3	110,4	109,4	108,4	1,11	1,10	1,09	1,08	1,07
М'ясо і м'ясопродукти	80	49,7	52,0	51,2	54,4	56,1	0,62	0,65	0,64	0,68	0,70
Молоко і молокопродукти	380	212,4	206,4	204,9	214,9	220,9	0,56	0,54	0,54	0,57	0,58
Риба і рибопродукти	20	15,1	14,5	13,4	13,6	14,6	0,76	0,73	0,67	0,68	0,73
Яйця (шт.)	290	272	290	310	307	309	0,94	1,00	1,07	1,06	1,07
Овочі та баштанні	161	137,1	143,5	162,8	163,4	163,3	0,85	0,89	1,01	1,01	1,01
Плоди, ягоди та виноград	90	45,6	48,0	52,6	53,3	56,3	0,51	0,53	0,58	0,59	0,63
Картопля	124	133,0	128,9	139,3	140,2	135,4	1,07	1,04	1,12	1,13	1,09
Цукор	38	37,9	37,1	38,5	37,6	37,1	0,99	0,98	1,01	0,99	0,98
Олія рослинна всіх видів	13	15,4	14,8	13,7	13,0	13,3	1,19	1,14	1,05	1,00	1,02

Індикатор достатності запасів зерна у державних ресурсах розраховується за формулою 3, яка була наведена, а результати розрахунків містяться у таблиці 4.

Таблиця 4

Динаміка достатності запасів зерна у державних ресурсах

Показник	Одиниця виміру	Роки				
		2009	2010	2011	2012	2013
Обсяг зерна у державному інтервенційному фонді	тис. тонн	1 536	1 105	1 558	1 680	1 500
Обсяг середньорічного внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно	тис. тонн	6 860	6 803	6 730	6 653	6 600
Індикатор достатності запасів зерна	%	22	16	23	25	23
Пороговий критерій індикатора	%	17	17	17	17	17
Порогове значення обсягу державного інтервенційного фонду	%	16	20	20	20	20

Із таблиці 4 зрозуміло, що індикатор достатності зерна із 2009 до 2013 року перевищує його пороговий критерій в основному на 6 відсоткових пунктів.

Індикатор економічної доступності продуктів харчування розрахований за формулою 4 та занесений до таблиці 5.

Таблиця 5

Динаміка економічної доступності продуктів харчування

Показник	Одиниця виміру	Роки				
		2009	2010	2011	2012	2013
Витрати домогосподарств на харчування на місяць	грн	1426,1	1639,92	1836,69	1866,74	1982,17
Сукупні витрати домогосподарств на місяць	грн	2754,08	3071,01	3456,01	3591,76	3813,96
Індикатор економічної доступності продуктів	%	51,8	53,4	53,1	52,0	52,0
Пороговий критерій індикатора	%	60	60	60	60	60

Із таблиці 5 бачимо, що індикатор економічної доступності продуктів харчування із 2009 до 2013 року є меншим за його пороговий критерій на 7–8 відсоткових пунктів.

Тобто щороку витрати населення зростають і більша частина їх витрачається на харчування.

Індикатор диференціації вартості харчування за соціальними групами наведений в таблиці 6.

Розрахунки здійснювались за формулою 5.

Таблиця 6

Динаміка диференціації вартості харчування за соціальними групами

Показник	Одиниця виміру	Роки				
		2009	2010	2011	2012	2013
Середньомісячні витрати на харчування 20% домогосподарств із найбільшими доходами	грн	1732,9	–	2309,20	2366,36	2511,0
Середньомісячні витрати на харчування 20% домогосподарств із найменшими доходами	грн	1256,32	–	1440,02	1462,81	1558,6
Індикатор диференціації вартості харчування за соціальними групами	–	1,38	1,30	1,60	1,62	1,61

Коефіцієнт диференціації впродовж 2011–2013 рр. то збільшувався, то зменшувався, тобто у досліджуваному періоді відбувалося незначне скорочення, відтак – зростання диференціації соціальних груп за показником продовольчих витрат.

Індикатор ємності внутрішнього ринку окремих продуктів розраховується за формулою 6 та призначений для визначення продовольчої незалежності за окремим продуктом, а також є складовою, за якою формують баланси попиту і пропозиції.

Результати розрахунку відображені в таблиці 7.

**Динаміка оцінки ємності
внутрішнього ринку продуктів харчування**

Основні групи продуктів харчування	Ємність внутрішнього ринку продуктами харчування за роками, тис. тонн				
	2009	2010	2011	2012	2013
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	5 145	5 106	5 047	4 990	4 933
М'ясо і м'ясопродукти	2 290	2 384	2 339	2 478	2 550
Молоко і молокопродукти	9 780	9 470	9 363	9 797	10 050
Риба і рибопродукти	697	667	614	620	663
Яйця (млн. шт.)	12 504	13 280	14 165	14 020	14 076
Овочі та баштанні	6312	6 581	7 440	7 452	7 431
Плоди, ягоди та виноград	2 101	2 203	2 405	2 432	2 560
Картопля	6 126	5 914	6 368	6 394	6 161
Цукор	1 745	1 704	1 758	1 713	1 686
Олія рослинна всіх видів	711	680	625	591	604
із неї олія соняшникова (розрахунково)	450	428	426	450	465

Отже, в основному триває зменшення ємності внутрішнього ринку за групами продуктів «хліб і хлібопродукти», «олія», «цукор». Однак відбулося збільшення за групами продуктів «м'ясо і м'ясопродукти», «плоди, ягоди та виноград», «овочі та баштанні».

Групи продовольства «молоко і молокопродукти», «риба і рибопродукти», «яйця», «картопля» то збільшують, то знижують ємність внутрішнього ринку.

Зважаючи на динаміку оцінки ємності внутрішнього ринку продуктів харчування, доцільно відобразити динаміку імпорту продуктів харчування (табл. 8).

Індикатор продовольчої незалежності за окремим продуктом розраховується за формулою 7 із використанням даних таблиць 7 і 8, а результати розрахунків відображені в таблиці 9.

Як, очевидно з таблиці 9, задоволення потреб населення у продуктах харчування здійснювалося в межах його купівельної спроможності за рахунок продукції вітчизняного виробництва.

Таблиця 8

Динаміка імпорту продуктів харчування

Основні групи продуктів харчування	Імпорт продуктів харчування у перерахунку на основний продукт за роками, тис. тонн				
	2009	2010	2011	2012	2013
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	102	133	86	139	120
М'ясо і м'ясопродукти	439	379	244	423	332
Молоко і молокопродукти	455	275	257	410	548
Риба і рибопродукти	455	478	410	441	484
Яйця (млн. шт.)	121	120	52	69	87
Овочі та баштанні	232	309	285	213	237
Плоди, ягоди та виноград	1 139	1 130	1 163	1171	1 172
Картопля	5	30	41	23	23
Цукор	116	349	269	10	11
Олія рослинна всіх видів	316	319	249	231	296
із неї олія соняшникова	1	1	1	1	1

З точки зору імпортозалежності, найбільш уразливими позиціями груп продовольства є «риба і рибопродукти», «плоди, ягоди та виноград», «олія рослинна всіх видів». У цих групах продуктів частка імпорту перевищує встановлений пороговий критерій цього індикатора.

Таблиця 9

Динаміка імпортозалежності
за групами харчових продуктів

Основні групи продуктів харчування	Пороговий критерій індикатора, %	Відсоток імпортозалежності продуктів харчування за роками, %				
		2009	2010	2011	2012	2013
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	30	2,0	2,6	1,7	2,8	2,4
М'ясо і м'ясопродукти	30	19,2	15,9	10,4	17,1	13,0
Молоко і молокопродукти	30	4,7	2,9	2,7	4,2	5,5
Риба і рибопродукти	30	65,3	71,6	66,7	71,1	73,0

Яйця (мли. шт.)	30	1,0	0,9	0,4	0,5	0,6
Овочі та баштанні	30	3,7	4,7	3,8	2,9	3,2
Плоди, ягоди та виноград	30	54,2	51,3	48,3	48,1	45,8
Картопля	30	0,1	0,5	0,6	0,4	0,4
Цукор	30	6,6	20,5	15,3	0,6	0,7
Олія рослинна всіх видів	30	44,4	46,9	39,8	39,1	49,0
із неї олія соняшникова	30	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

Об'єктивною причиною завищення індикатора у групі «олія рослинна всіх видів» є ввезення тропічних олій (пальмова, кокосова тощо), що не виробляються в Україні, але використовуються у промисловості. Внутрішній попит на олію соняшкову забезпечується власним виробництвом.

Об'єктивною причиною завищення індикатора у групі «плоди, ягоди та виноград» є ввезення в Україну екзотичних видів фруктів (банани, фініки, цитрусові, ананаси тощо), а в групі «риба і рибопродукти» – ввезення в Україну видів морської риби, яка виловлюється у морських водах економічних зон інших держав.

Висновки. Отже, продовольчий ринок країни повинен забезпечувати національну продовольчу безпеку, яка, своєю чергою, має: гарантувати продовольчу незалежність України від імпорту, а також підвищувати добробут і життєвий рівень населення; ґрунтуватися на принципах самозабезпеченості, незалежності, доступності; оцінюватися за допомогою індикаторів «добова енергетична цінність раціону людини», «забезпечення раціону людини основними видами продуктів», «достатність запасів зерна у державних ресурсах», «економічна доступність продуктів», «диференціація вартості харчування за соціальними групами», «ємність внутрішнього ринку окремих продуктів», «продовольча незалежність за окремим продуктом».

1. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України: монографія / О. М. Батигіна, В. М. Жушман, В. М. Корнієнко та ін.; за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. – Х.: Нац. ун-т «Юридична академія України ім. Я. Мудрого», 2013. – 326 с.

2. Богданович В. Ю. Системний підхід до дослідження проблем національної безпеки держави / В. Ю. Богданович // Вісник НАДУ. – 2006. – № 1. – С. 90–98.

3. Деякі питання продовольчої безпеки: Постанова КМУ від 05.12.2007 № 1379-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

4. Про стан продовольчої безпеки України: Звіти у 2009, 2011, 2012, 2013 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua>.
5. Иванова Н. С. Система індикаторів продовольчої безпеки України: огляд та аналіз / Н. С. Иванова, О. В. Балуєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=641>.
6. Корбуг А. В. Продовольственная безопасность населения России: состояние, тенденции, проблемы / А. В. Корбуг // Аналит. вестн. Совета Федерации ФС РФ. – 2002. – № 26 (182). – С. 4–17.
7. Про продовольчу безпеку України: Проект Закону України, зареєстрований у Верховній Раді України від 24.10.2012 № 11378 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/piz/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=11378&skl=7.

Курляк М. Д. Характеристика продовольственного рынка Украины и его влияние на продовольственную безопасность

Охарактеризовано продовольственный рынок стран и его влияние на продовольственную безопасность. Исследовано продовольственный рынок страны через оценку продовольственной безопасности по таким показателям, как: суточная энергетическая ценность рациона человека, обеспечение рациона человека основными видами продуктов, достаточность запасов зерна в государственных ресурсах, экономическая доступность продуктов, дифференциация стоимости питания по социальным группам, емкость внутреннего рынка отдельных продуктов, продовольственная независимость за отдельным продуктом. Определено, что уровень продовольственного обеспечения является важным элементом в государственной политике в современных условиях.

Ключевые слова: продовольственный рынок, национальная безопасность, продовольственная безопасность, угрозы, доступность продуктов, продовольственная независимость.

Kurlyak M. D. Characteristics of the food market of the state and its impact on food security

The food market of the states and its impact on food security is characterized in the article. Food market of states is examined through the assessment of food security by such indicators as: daily energy value of the human diet, provision of human diet with the main types of products, sufficient stocks of grain supplies in the state resources, economic accessibility of products, differentiation of food value according to social groups, the individual products capacity of the domestic market, food independence for the individual product. It is determined that solution of the general problem of food security provision in Ukraine as a component of economic security, is defined as one of the most important areas of national security of Ukraine. The economic sphere is entrusted with the task to implement vital national interests aimed at providing the population with quality food. In Ukraine the present stage of agro-industrial development, which is entrusted with this important task, is characterized by its existence in the crisis. This is reflected in the destabilization and decline of agro-industrial production, its disparity deepening, a huge number of

low-profit and unprofitable enterprises, unsettled legislation, increase of consumer prices and decrease of population's purchasing capacity. In such circumstances, there is a real threat of food security of the state that negatively affects national security as a whole. It is found that the level of food provision is an important element of state policy in modern conditions. For Ukraine food security is not only the condition for the preservation of the sovereignty and independence, but also the factor of support of conditions of national and regional food markets, which ensure an adequate level of balanced diet and effective development of trade food and raw relations, the increase of export orientation of agro-industrial complex.

Key words: *food market, national security, food security, threats, accessibility of products, food independence.*

Стаття надійшла 9 грудня 2015 р.

УДК 330.341

Н. Я. Михаліцька

ІНДИКАТОРИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Виконано аналіз сучасних підходів до оцінювання рівня зовнішньоекономічної безпеки країни, які спрямовані переважно на розширення складу основних показників-індикаторів безпеки та удосконалення інтегральних індикаторів за кожною сферою безпеки та загалом у економіці. Обґрунтовано новий методологічний підхід до формування основних індикаторів економічної безпеки, що полягає у застосуванні простих економетричних моделей, у яких загальною функцією є темп зростання реального ВВП, а аргументами – основні індикатори відповідної сфери економічної безпеки, зокрема зовнішньоекономічної. Розроблено пропозиції щодо зміцнення системи забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України в перспективі.

Ключові слова: *зовнішньоекономічна безпека, інтегральний показник, економетрична модель.*

Постановка проблеми. Найважливішим елементом економічної безпеки є, безперечно, зовнішньоекономічна безпека держави, тобто незалежність і стабільність усіх її систем стосовно інших держав. Зовнішньоекономічний компонент також повинен мати певний запас міцності на випадок непередбачених і надзвичайних обставин, щоби державні органи могли оперативнo і своєчасно відреагувати на виникнення будь-яких загроз, за можливості запобігти, нейтралізувати або принаймні мінімізувати потенційні економічні, соціальні, військові втрати. Актуальність проблеми системи забезпечення національної